

مدرسه ترمّ توحید

خدایابی و خدانشناسی، توحید و شرک
در آینه وحی

مجید حیدری فر

فهرست

۲	فهرست
۱۳	سخن ناشر
۱۵	پیش‌نوشتار
۱۶	سخنی با استادان ارجمند
۲۰	۱. چیستی و گونه‌شناسی تفسیر
۲۰	درآمد
۲۰	مقدمه یکم. شناخت تفسیر و گونه‌های آن
۲۱	مفهوم‌شناسی تفسیر
۲۱	بررسی و تحلیل
۲۳	نتیجه‌گیری
۲۳	شناسه حقیقی یا قراردادی تفسیر
۲۶	نتیجه‌گیری
۲۶	بررسی و تحلیل
۲۷	شناسه فراگستر
۴۵	دو یاد سپاری مهم
۴۶	گونه‌شناسی تفسیر
۵۰	چند پرسش
۵۱	۲. چیستی و گستره و چرایی و شناسه‌شناسی تفسیر موضوعی
۵۱	درآمد
۵۲	۱. چیستی شناسی تفسیر موضوعی
۵۳	۲. گونه‌شناسی تفسیر موضوعی
۵۳	۳. گستره و مراحل تفسیر موضوعی

۵۷	یاد سپاری مهم.....
۵۹	۴. پیشینه پیدایی و پژوهشی تفسیر موضوعی.....
۶۱	۵. نقد و بررسی شبهات مخالفان تفسیر موضوعی.....
۶۱	۱. دلایل عقلی مخالفان.....
۶۱	الف) ساختار لفظی و چینش واژگانی قرآن برای ارائه هدفی خاص.....
۶۲	پاسخ شبهه.....
۶۲	ب) بافتار محتوایی و جغرافیایی معنایی آیات.....
۶۳	پاسخ شبهه.....
۶۳	پ) امکان انحراف و تحریف و تحمیل آرای شخصی به قرآن.....
۶۴	پاسخ شبهه.....
۶۴	۲. دلایل نقلی مخالفان.....
۶۴	الف) آیات قرآن.....
۶۵	کوتاه سخن.....
۶۵	پاسخ شبهه.....
۶۶	کوتاه سخن.....
۶۷	ب) روایات معصومان <small>علیهم السلام</small> .....
۶۸	پاسخ شبهه.....
۷۰	۶. ویژگی های و شناسه تفسیر موضوعی.....
۷۳	چند پرسش.....
۷۳	بیش پژوهش.....
۷۴	۳. خودشناسی، بستر خداشناسی.....
۷۴	مقدمه دوم. انسان‌شناسی، گامی مهم برای خداشناسی.....
۷۵	آشنایی با حقیقت انسان.....
۷۷	بُعد اصیل و ارزشمند انسان.....
۷۸	توانمدهای بُعد مادی انسان.....
۷۹	امکانات بُعد معنوی انسان.....
۸۲	انسان زیباترین آفریده.....
۸۴	زینده ستایش آن آفریدگاری است xxx کارد چنین دلاویز، نقشی ز ماء و طینی نتایج مادی گرایشی و معناجویی.....
۸۴	فرجام شوم امارت طبیعت بر فطرت.....
۸۶	یاد سپاری مهم.....
۸۶	پیامد پر برکت امارت فطرت و اسارت طبیعت.....
۸۹	یاد سپاری مهم.....
۸۹	کوتاه سخن.....

چند پرسش.....	۹۰
۴. برکات خداشناسی و خداآوری در زندگی انسان	۹۱
۱. احیای سرمایه اصیل آدمی	۹۱
۲. سازندگی و بالندگی افکار بشر	۹۲
۳. شکوفاسازی اوصاف و ارزش‌های اخلاقی	۹۳
۴. تعدیل غرایز بشری	۹۴
۵. بهسازی ارتباطات اجتماعی	۹۵
۶. ضمانت اجرایی قوانین	۹۶
۷. الغای امتیازهای زمینی و مادی	۹۷
۸. گسترش عدل و قسط	۹۸
۹. گسترش رحمت و مغفرت	۹۸
۱۰. کنترل کننده بحران‌های فردی و اجتماعی	۹۸
چند پرسش.....	۱۰۰
۵. انگیزه‌های خداشناسی	۱۰۱
۱. انگیزه عقلی	۱۰۱
الف) از راه علت و معلول	۱۰۱
ب) از راه دفع ضرر محتمل	۱۰۲
۲. انگیزه فطری	۱۰۲
۳. انگیزه عاطفی	۱۰۴
نگاهی نو به انگیزه عاطفی	۱۰۵
انواع سپاسگزاری	۱۰۵
چند پرسش.....	۱۰۶
۶. ساختار شناختی خداشناسی و امکان شناخت ذات و صفات	۱۰۷
اثبات اصل وجود آفریدگار هستی	۱۰۷
امکان شناخت ذات و صفات	۱۱۰
کوتاه سخن.....	۱۱۲
حقیقت اسامی و صفات خدا.....	۱۱۳
دسته‌بندی صفات خدا.....	۱۱۴
چند پرسش.....	۱۱۶
۷. سیری در صفات خدا(۱) علم الاهی	۱۱۷
درآمد.....	۱۱۷
۱. دانایی الاهی.....	۱۱۸
۱. کاربرد علم در قرآن	۱۱۸
۲. دیگر یاد کردها از علم خدا.....	۱۱۹

۱۲۲	یاد سپاری مهم.....
۱۲۳	ویژگی های علم خدا.....
۱۲۵	یاد سپاری مهم.....
۱۲۶	۳. گستره علم خدا.....
۱۳۰	چکیده سخن.....
۱۳۲	۵. ادله اثبات علم خدا.....
۱۳۴	یاد سپاری مهم.....
۱۳۸	۷. شبهه علم خدا و اختیار انسان.....
۱۳۹	یادسپاری مهم.....
۱۴۰	۸ جمع بندی پایانی و اثبات توحید در علم.....
۱۴۱	چند پرسش.....
۱۴۱	بیش پژوهش.....
۱۴۳	۸ سیری در صفات خدا(۲) قدرت و قیومیت الهی.....
۱۴۳	۱. قدرت و قیومیت الهی.....
۱۴۴	۱. یاد کردهای قرآن از قدرت خدا.....
۱۵۳	۲. ویژگی های قدرت خدا.....
۱۵۵	سه یاد سپاری مهم.....
۱۵۶	۳. گستره قدرت خدا.....
۱۶۲	۴. ادله اثبات قدرت خدا.....
۱۶۵	۵. برکات اعتقاد به قدرت بی پایان خدا.....
۱۶۹	پی افزود مهم.....
۱۷۰	۶. مظاهر قدرت خدا.....
۱۷۱	۷. پیوند دانایی و آگاهی خدا.....
۱۷۲	۸ حلّ معمای قدرت بی پایان.....
۱۷۳	حلّ معماً.....
۱۷۴	چند مثال گویا و رسا.....
۱۷۵	حل شبهه از دیدگاه روایات.....
۱۷۶	۹. شبهه استمداد و استقراض خدا.....
۱۷۷	۱۰. جمع بندی پایانی آیات و اثبات توحید در قدرت.....
۱۷۸	چند پرسش.....
۱۷۹	بیش پژوهش.....
۱۸۰	۹. سیری در صفات خدا(۳) حیات و حقانیت الهی.....
۱۸۰	یک. حیات خدا.....
۱۸۱	دسته بندی آیات حیات.....

۱۸۳	جمع بندی پایانی آیات حیات.....
۱۸۴	دو. حقیقت خدا.....
۱۸۵	موارد کار برد حق در قرآن.....
۱۸۸	جمع بندی پایانی.....
۱۸۹	یاد سپاری مهم.....
۱۸۹	چند پرسش.....
۱۹۰	۱۰. سیری در صفات خدا(۴) حکمت الاهی.....
۱۹۱	یاد سپاری مهم.....
۱۹۲	تجلی حکمت خدا.....
۱۹۳	مظاهر حکمت خدا.....
۱۹۴	الف) قانون علیّت و معلولیّت.....
۱۹۴	ب) بهره‌وری متقابل.....
۱۹۴	پ) قانون حیات و ممات.....
۱۹۵	ت) چهره‌پردازی انسان.....
۱۹۵	ث) اهدای امکانات گونه‌گون.....
۱۹۷	ج) اعطای نبوت و معارف و حیانی.....
۱۹۸	چ) برجینی نظام دنیا و برپایی نظام آخرت.....
۱۹۹	ح) تجلی حکمت در سختی‌ها و مصیبت‌ها.....
۱۹۹	یک. تکامل در سایه آزمون.....
۲۰۱	دو. هوشیاری و بیداری.....
۲۰۲	سه. قدرشناسی و سپاس‌گویی و شکیب‌ورزی.....
۲۰۳	چند پرسش.....
۲۰۴	۱۱. اهمیّت توحید ناب و راه یافتگان به آن.....
۲۰۴	اهمیّت توحید و جایگاه موحدان در قرآن.....
۲۰۹	کمال و برهان پذیری توحید.....
۲۱۰	فقدان و برهان ناپذیری شرک.....
۲۱۱	ویژگی‌های راه یافتگان به توحید ناب.....
۲۱۴	چند پرسش.....
۲۱۵	۱۲. شناخت شاخه‌های توحید.....
۲۱۵	گونه‌شناسی توحید.....
۲۱۶	یک. توحید در ذات.....
۲۱۸	کوتاه سخن.....
۲۱۸	پی‌افزود سودمند.....
۲۱۹	دو. توحید در صفات.....

۲۲۲	سه. توحید در افعال
۲۲۳	درنگی افزون‌تر
۲۲۴	کوتاه سخن
۲۲۵	نیم‌نگاهی دیگر به گونه‌های توحید
۲۲۶	چند پرسش
۲۲۷	۱۳. راه‌های شناخت خدا و یگانگی او
۲۲۸	راه‌های اثبات انواع توحید
۲۲۹	گونه‌شناسی شناخت
۲۲۹	الف) شناخت جزئی و حاضرانه
۲۳۰	ب) شناخت کلی و غایبانه
۲۳۲	راه شهود درونی و سیر در آیات انفسی
۲۳۵	یکم. آیه فطرت
۲۳۹	کوتاه سخن
۲۴۰	چکیده پیام‌های آیه فطرت
۲۴۱	سخن پایانی
۲۴۳	دوم. آیه شهادت و عهد
۲۴۷	چکیده پیام‌های آیه شهادت و عهد
۲۴۸	یادسپاری بسیار مهم
۲۴۸	کوتاه سخن
۲۴۹	پی افزود سودمند
۲۴۹	چند پرسش
۲۵۰	۱۴. آشنایی با براهین توحیدی قرآن (۱)
۲۵۲	راه اندیشه و سیر در آیات آفاقی
۲۵۳	۱. برهان حرکت
۲۵۵	۲. برهان نظم
۲۵۸	۳. برهان تمنع
۲۶۱	دو پی افزود سودمند
۲۶۱	۴. برهان مرگ و زندگی
۲۶۴	پی افزود سودمند
۲۶۴	چند پرسش
۲۶۶	۱۵. آشنایی با براهین توحیدی قرآن (۲)
۲۶۶	۱. برهان محبت
۲۶۷	تقریر منطقی برهان
۲۶۹	چند پی افزود مهم

۲۷۲	.....	۲. برهان ولایت و سرپرستی
۲۷۵	.....	۳. برهان رحمت
۲۷۷	.....	تقریر برهان
۲۷۷	.....	۴. برهان رازقیّت
۲۷۹	.....	سه پی افزود مهم
۲۷۹	.....	۵. برهان نصرت و اجابت
۲۸۰	.....	۶. برهان هدایت
۲۸۳	.....	چند پرسش
۲۸۵	.....	۱۶. آشنایی با برترین یا یگانه راه خداشناسی
۲۸۸	.....	۱. آیات شهادت
۲۹۰	.....	۲. آیات احاطه
۲۹۱	.....	۳. آیه نور
۲۹۲	.....	۴. آیه ازلیّت و ابدیّت و سرمدیّت
۲۹۲	.....	نگاهی عقلانی به این راه
۲۹۶	.....	چند پرسش
۲۹۷	.....	۱۷. آشنایی با انواع توحید افعالی (۱)
۲۹۷	.....	درآمد. ویژگی های افعال الاهی
۲۹۷	.....	توحید در خالقیت
۳۰۰	.....	جمع بندی پایانی
۳۰۱	.....	شبّهات توحید در خالقیت
۳۰۱	.....	آفرینش شرور
۳۰۱	.....	فراروندهای سودمند
۳۰۳	.....	پاسخ عقلانی و عقلایی
۳۰۷	.....	نگرش عقلی و دقیق تر
۳۰۸	.....	پاسخ نقلی و قرآنی
۳۱۱	.....	چند پرسش
۳۱۲	.....	۱۸. آشنایی با انواع توحید افعالی (۲)
۳۱۲	.....	توحید ربوبی
۳۱۴	.....	تقریر ادله اثبات توحید ربوبی
۳۱۵	.....	قلمرو ربوبیت خدای یگانه
۳۱۶	.....	پی افزود مهم
۳۱۷	.....	توحید در مالکیت مُلک و ملکوت
۳۲۰	.....	جمع بندی پایانی
۳۲۱	.....	چند پرسش

۳۲۲	.....	۱۹. آشنایی با انواع توحید افعالی (۳)
۳۲۲	.....	توحید در رازقیّت
۳۲۲	.....	گونه‌شناسی رزق
۳۲۴	.....	تنها رازق حقیقی
۳۲۵	.....	پی افزود مهم
۳۲۶	.....	توحید در هدایت
۳۲۷	.....	توحید در اراده
۳۲۹	.....	پاسخ به یک شبهه
۳۲۹	.....	توحید در وکالت
۳۳۰	.....	چند پرسش
۳۳۰	.....	بیش پژوهش
۳۳۱	.....	۲۰. آشنایی با انواع توحید عملی (۱)
۳۳۳	.....	۱. توحید در ولایت
۳۳۶	.....	یاد سپاری مهم
۳۳۶	.....	۲. توحید در حاکمیت و طاعت
۳۳۸	.....	۳. توحید در عبادت و بندگی
۳۳۹	.....	الف) چیستی شناسی عبادت
۳۴۰	.....	ب) براهین توحید در عبادت
۳۴۰	.....	۱. هستی بخشی و هستی ستانی
۳۴۱	.....	۲. ربوبیت، نیاز زدایی و خطر سوزی
۳۴۴	.....	کوتاه سخن
۳۴۴	.....	۳. الوهیت
۳۴۵	.....	شبهه‌شناسی عبادت
۳۴۶	.....	۴. توحید در ستایش و سپاس
۳۴۸	.....	سه پی افزود مهم
۳۴۹	.....	۵. توحید در دعا و نیایش
۳۵۲	.....	چند یاد سپاری
۳۵۳	.....	توحید در محبت
۳۵۶	.....	جمع‌بندی پایانی
۳۵۶	.....	توحید در بیم و امید
۳۵۹	.....	برکات امیدورزی موحّدانه
۳۶۰	.....	چند پرسش
۳۶۲	.....	۲۱. آشنایی با انواع توحید عملی (۲) هدایت و ضلالت الاهی
۳۶۳	.....	چیستی شناسی هدایت و ضلالت

۱. ارکان هدایت ۳۶۵
۲. گونه‌های هدایت ۳۶۶
- یاد سپاری مهم ۳۶۹
- کوتاه سخن ۳۷۰
۳. آشنایی با برکات رهیافتگی و رهیافتگان ۳۷۱
۴. گستره و قلمرو هدایت ۳۷۲
- الف) سامان یابی اندیشه و انگیزه آدمی ۳۷۳
- ب) سلامت مندی و ایمنی ۳۷۴
- پ) گسستن از هر گونه هراس و اندوه ۳۷۵
۵. آشنایی با فرجام شوم گم‌گشتگی و گمراهی ۳۷۶
- الف) بسته شدن چشم و گوش و قلب ۳۷۷
- ب) حرمان از سخنان خیر خواهان ۳۷۸
- پ) خودگریزی و دیگر گریزانی ۳۷۸
- ت) همسانی با ابلیس ۳۷۹
- ث) زندگی پرفشار و بی آرامش ۳۸۰
- خ) لعنت و عذاب الاهی ۳۸۰
۶. شبهه‌شناسی هدایت و ضلالت ۳۸۱
- کوتاه سخن ۳۸۵
- چکیده سخن ۳۸۷
- پی افزود مهم ۳۸۸
- چند پرسش ۳۸۹
- بیش پژوهش ۳۸۹
۲۲. شرک شناسی (۱) ۳۹۲
- چیستی شناسی شرک ۳۹۲
- تساوی حکمی مشرک و کافر و منافق ۳۹۴
- گونه‌های شرک ۳۹۶
- مظاهر شرک و مرز آن با توحید ۳۹۹
- سنجه‌های افراطی شرک ستیزان ۴۰۳
۱. توسل ۴۰۳
۲. شفاعت ۴۰۶
- انگیزه‌های شفاعت خواهی مشرکان ۴۰۹
- چند پرسش ۴۱۱
۲۳. شرک شناسی (۲) ۴۱۳
- گونه‌های شرک‌گرایی ۴۱۳

۴۱۶	یاد سپاری مهم.....
۴۱۷	ریشه‌های شرک‌گرایی.....
۴۱۷	۱. اعتقادی و حس‌مداری.....
۴۲۱	۲. رفتاری و هواپرستی.....
۴۲۴	۳. جهالت و سفاهت.....
۴۲۷	پیامدهای شوم شرک‌گرایی.....
۴۲۷	۱. محرومیت‌های متنوع.....
۴۲۸	۲. افتادن در دام کینه و فتنه و اختلاف.....
۴۲۹	۳. ناکامی‌های دنیایی.....
۴۳۰	۴. سست بنیانی.....
۴۳۰	۵. رسوایی و آتش دوزخ.....
۴۳۱	چند پرسش.....
۴۳۲	۲۴. سیری در عدل الاهی (۱).....
۴۳۲	درآمد: سبب برجسته‌سازی عدل الاهی.....
۴۳۵	چیستی شناسی عدالت.....
۴۳۶	قلمروهای چهار گانه عدل الاهی.....
۴۳۹	ادله اثبات عدل الاهی.....
۴۳۹	۱. دلیل عقلی.....
۴۴۰	پی افزود سودمند.....
۴۴۰	۲. دلیل نقلی.....
۴۴۲	کوتاه سخن.....
۴۴۲	۳. دلیل عقلایی.....
۴۴۳	چند پرسش.....
۴۴۴	۲۵. سیری در عدل الاهی (۲).....
۴۴۴	۱. تفاوت یا تساوی یا تبعیض؟.....
۴۴۸	۲. چیستی شناسی قضا و قدر.....
۴۴۹	کاربرد قدر در قرآن.....
۴۵۲	کاربرد قضا در قرآن.....
۴۵۳	۳. گونه‌شناسی قدر و قضا.....
۴۵۳	الف) به لحاظ متعلقات.....
۴۵۴	ب) به دیده خاستگاه.....
۴۵۵	پ) به بینة زمان‌داری.....
۴۵۶	۴. پیوند قدر و قضا با تکلیف.....
۴۵۸	نتیجه مقدمات.....

۴۶۱	سه پی افزود مهم
۴۶۳	۵. برکات اعتقاد به قدر و قضا
۴۶۳	چند پرسش
۴۶۵	۲۶. سیری در شبهات عدل الاهی (۳)
۴۶۵	شبهه یکم. جبرگرایی
۴۶۶	الف) قدر و قضا
۴۶۹	ب) توحید افعالی
۴۷۰	پ) علم الاهی
۴۷۲	جمع بندی پایانی
۴۷۳	اختیار آدمیان از دیدگاه قرآن
۴۷۶	۱. بلا و ابتلا
۴۷۶	۲. فتنه و افتتان
۴۷۷	۳. امتحان
۴۷۸	۸ - ۱. کسب
۴۷۸	۸ - ۲. سعی
۴۸۰	کوتاه سخن
۴۸۰	پی افزود سودمند
۴۸۲	شبهه دوم. ناهمگونی گناه و کیفر
۴۸۲	پاسخ بنیادین
۴۸۵	یادسپاری بسیار مهم
۴۸۵	شبهه سوم. آفرینش بدها و بدی ها
۴۹۰	چکیده پاسخ
۴۹۱	چند پرسش
۴۹۱	بیش کاوش
۴۹۲	بیش پژوهش
۴۹۳	راهنمای مراجع تحقیق

سخن ناشر

برنامه‌ریزی آموزشی، باید امری پویا و متناسب با دگرگونی‌هایی باشد که در ساختار دانش و رشته‌های علمی پدید می‌آیند.

تحولات اجتماعی، نیازهای نوظهور فراگیران و مقتضیات جدید دانش، اطلاعات، مهارت‌ها، گرایش‌ها و ارزش‌های نوینی را فرا می‌خواند که پاسخگویی به آن‌ها، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت نیروهای متخصص را ضروری می‌نماید.

گسترش فرهنگ‌های سلطه‌گر جهانی و جهانی شدن فرهنگ در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، مشکلات و نیازهای نوظهوری را پیش رو گذارده است که رویارویی منطقی با آنها، تنها در پرتو آراستن افراد به اندیشه‌های بارور، ارزش‌های متعالی و رفتارهای منطقی که در قالب موقعیت‌های رسمی آموزشگاهی با ایجاد رشته‌های جدید، گسترش دامنه آموزش‌ها و مهارت‌ها و تربیت سازمان یافته صورت گیرد، امکان‌پذیر است.

بالندگی مراکز آموزشی، در گرو نظام آموزشی استوار، قاعده‌مند و تجربه‌پذیر است که در آن، برنامه‌های آموزشی، متن‌های درسی و استادان، ارکان اصلی به شمار می‌آیند؛ پویایی برنامه‌های آموزشی نیز، به هماهنگی آن با نیاز زمان، استعداد دانش‌پژوهان و امکانات موجود، وابسته است؛ چنان‌که استواری متن‌های درسی به ارائه تازه‌ترین دستاوردهای علم در قالب نوترین شیوه‌ها و فناوری‌های آموزشی بستگی دارد. بازنگری متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و روزآمد کردن آن‌ها، به حفظ نشاط علمی

مراکز آموزشی کمک می رساند.

حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی اند؛ در همین راستا، «جامعة المصطفیٰ العالمية» به عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت تعلیم و تربیت طلاب غیرایرانی را بر عهده دارد، به پی ریزی «دفتر برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی» اقدام نمود.

این دفتر، با ارج نهادن به تلاش‌های صورت گرفته و خوشه‌چینی از خرمن دانش عالمان گرانقدر بر آن شد تا با بهره‌گیری از شیوه‌های جدید آموزشی و تازه‌ترین دستاوردهای علمی به تهیه متن‌های آموزشی بپردازد.

تدوین و نشر بیش از هشتاد متن درسی، در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این تلاش است.

نوشتار حاضر که با عنوان مدرسه ترنم توحید برای دانش‌پژوهان دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث نگارش یافته و به تحلیل و بررسی مباحث تفسیر قرآن می پردازد، حاصل تلاش علمی و درخور تقدیر حضرت حجة الاسلام والمسلمین آقای دکتر مجید حیدری فردام توفیقه است که از ایشان و دیگر همکارانی که در به ثمر رسیدن این اثر بذل عنایت کرده‌اند، تشکر و قدردانی می کنیم.

در پایان، ارباب فضل و معرفت را به یاری خواننده، چشم امید به نقد و نظر آنان دوخته‌ایم.

دفتر برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی

جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية